

Організаційно-правові основи регулювання торгівлі через торговельні автомати

Т.І. Сухоребра

кандидат юридичних
наук,
Вінницький соціально-
економічний інститут
Університету «Україна»

Статтю присвячено проблемі вдосконалення та деталізації організаційно-правового регулювання торгівлі через торговельні автомати.

Стаття посвячена проблемі удосконалення та деталізації організаційно-правового регулювання торгівлі через торговельні автомати.

This article is devoted to problem of improving organizational and detailed regulation of trade through vending machines.

Ключові слова: торговельна діяльність, роздрібна торгівля, правове регулювання, торговельний автомат.

Постановка проблеми

На сьогодні все більш розповсюдженим стає такий вид роздрібною торгівлі, як торгівля через торгові автомати, яку досить часто називають іноземним словом «вендинг», що в перекладі з англійської (vending) означає продаж товарів і послуг за допомогою торгового автомата [1].

Унаслідок того, що такий напрям діяльності відносно новий, вітчизняне законодавство, яке регламентує питання організації торгівлі через автомати й оподаткування отриманого прибутку, недостатньо регулює ринок вендингових послуг. Вказане обумовлює не завжди належний рівень торгового обслуговування населення в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі питання адміністративно-правового регулювання торгівлі частково розглядали С.В. Ващенко, А.П. Гаврилішин, О.І. Дорошенко, О.В. Комах, О.А. Кривенко, В. Кузнецов, В.П. Підчубій, О.М. Ройна, Л.А. Савченко, А.А. Трофімчук, А.В. Цимбалюк, І.А. Черниш та інші. Однак досліджувана проблематика залишилася поза увагою вчених.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Отже, зазначені положення потребують розвитку і деталізації на основі норм

адміністративного права, оскільки саме за допомогою адміністративно-правових засобів забезпечуються повнота та своєчасність сплати податків, захист прав споживачів, забезпечення виконання вимог санітарно-гігієнічних, технологічних, протипожежних норм і правил.

Формулювання цілей статті

Поряд із зазначеним, питання адміністративно-правового регулювання ринку вендингових послуг є таким, що потребує подальшого розроблення. Тому мета статті полягає у виробленні пропозицій щодо вдосконалення та деталізації адміністративно-правового регулювання у сфері торгівлі через торговельні автомати.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відповідно до Господарського кодексу України (далі – ГК України), однією з форм господарської діяльності є торговельна, яка здійснюється суб'єктами господарювання в оптовій і роздрібній формі (стаття 263) [2].

Ми погоджуємося з думкою С.В. Ващенка, що торговельна діяльність як об'єкт адміністративно-правової охорони становить різновид підприємницької діяльності: це ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб усіх форм власності, громадян України, іноземних

громадян та осіб без громадянства, не обмежених у правоздатності й дієздатності згідно із законодавством України, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, щодо здійснення угод купівлі та продажу товарів у галузі оптової та роздрібною торгівлі, а також торговельно-виробничій сфері з метою отримання прибутку. Торговельна діяльність здійснюється відповідно до встановлених державою загальнообов'язкових правил торгівлі, належне виконання яких забезпечується за допомогою різноманітних правових, зокрема адміністративно-правових засобів [3, с. 10-11].

Стаття 703 Цивільного кодексу України відносить купівлю-продаж товарів через торговельний автомат до сфери роздрібною торгівлі. Тобто, маємо справу зі звичайною роздрібною торгівлею, однак дещо специфічною її формою. Отже, вважаємо за доцільне дослідити легальну дефініцію поняття «роздрібна торгівля».

Діюче законодавство не дає єдиного визначення роздрібною торгівлі. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» роздрібна торгівля – діяльність із продажу товарів безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання незалежно від форми розрахунків, у тому числі на розлив у ресторанах, кафе, барах, інших підприємствах громадського харчування [4].

Відповідно до листа МЗЕЗторг України «Роздрібна, оптова торгівля. Основні поняття. Терміни і визначення» роздрібна торгівля – сфера підприємницької діяльності з продажу товарів або послуг на підставі усного або письмового договору закупівлі-продажу безпосередньо кінцевим споживачам для їх власного некомерційного використання [5].

Згідно з Інструкцією щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства, роздрібною

торгівля – вид економічної діяльності суб'єктів господарювання з продажу (без перероблення) населенню нових і вживаних товарів, призначених переважно для споживання громадянами (приватними особами) або домашніми господарствами, у магазинах, універсальних магазинах, лавках і кіосках, посилоквих торгових фірмах, торговими посередниками тощо [6].

Відповідно до пп. 4.4 п. 4 ДСТУ 4303:2004 роздрібна торгівля – це вид економічної діяльності у сфері товарообігу, що охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачу та надання йому торговельних послуг [7].

Аналізоване законодавство дає підстави нам виявити ознаки, найбільш притаманні роздрібною торгівлі: це сфера підприємницької діяльності з продажу товарів або послуг безпосередньо кінцевим споживачам для їх власного некомерційного використання.

Варто відзначити, що ще за радянських часів з'явилися витоки правової регламентації торговельної діяльності через торговельні автомати. Особливості роздрібною торгівлі товарами повсякденного попиту нескладного асортименту, що здійснювалася в наметах, кіосках, через торгові автомати і пересувні засоби розвізної та розносної торгівлі були відображені в спеціальному законодавстві. Така торгівля називалася дрібнороздрібною і регламентувалася Правилами роботи дрібнороздрібною мережі [8, с. 108-112].

Для відкриття дрібнороздрібною торгового підприємства оформлявся спеціальний дозвіл на право торгівлі, у якому вказувалося конкретне місце здійснення стаціонарної дрібнороздрібною торгівлі та пересувної торгівлі. Правила забороняли змішану торгівлю продовольчими та непродовольчими товарами і вимагали узгодження асортименту товарів з органами санітарного нагляду. Правила забороняли також продаж через дрібнороздрібною торговельну мережу низку товарів [9, с. 12-13].

Чинне законодавство не дає чіткого визначення поняття «торговельний авто-

мат». Використовуючи його в нормативно-правових актах, законодавець не розкриває, що слід розуміти під торговим автоматом та які його відмінні ознаки.

Торгівля через торговельний автомат визнається видом роздрібною торгівлі, а точніше Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення називає торгівлю через торгові автомати методом провадження торговельної діяльності: «Торговельними об'єктами є: ...магазин, який може бути: за методом продажу товарів – з індивідуальним обслуговуванням, самообслуговуванням, торгівлею за зразками або через торговельні автомати, павільйон; кіоск, ятка; палатка, намет; лоток, рундук; склад товарний; крамниця-склад, магазин-склад» [10].

Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» подає таке визначення: автомат із продажу товарів (послуг) – реєстратор розрахункових операцій, який в автоматичному режимі здійснює видачу (надання) за готівкові кошти або із застосуванням платіжних карток тощо і забезпечує відповідний облік їх кількості та вартості, та створює контрольну стрічку в електронному вигляді [11].

Відповідно до Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства «торгівля поза магазинами (включаючи пересувну мережу) – сукупність нестационарних, пересувних пунктів із продажу товарів, які пристосовані для тривалої роздрібною торгівлі товарами населенню на розвіз або рознос, через торгові автомати, а також роздрібною торгівля, що здійснюється комівоєжерами, через каси неторгових підприємств, зі складів, поштою, за допомогою Інтернету, телефону, телебачення тощо». Тобто, підпункт 3.3.3 розділу 3 Інструкції дає визначення торгового автомата як засобу торгівлі. За цим визначенням торговельний автомат належить до нестационарних видів торгівлі поза магазинами [12].

Відповідно до Правил роботи дрібно-роздрібною торговельною мережею торговельний автомат є пунктом продажу товарів [13].

Деякі економісти розглядають торговельні автомати як спосіб здійснення торгівлі [14, с. 162]. На нашу думку, з огляду на спеціальну правову регламентацію порядку здійснення торгівлі через автомат, така позиція є хибною.

Проект Закону України «Про внутрішню торгівлю» передбачав визначення цього поняття, а саме: «торговельний автомат – технічний засіб (об'єкт торгівлі), який автоматично, без безпосередньої участі обслуговуючого персоналу, здійснює продаж товарів та надання послуг споживачам після одержання від них платіжних засобів». На сьогоднішній законопроект відкликаний на доопрацювання.

У Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності» торговельний автомат визначено як пристрій для роздрібною торгівлі: ... «пересувна ТС – споруда, яка не має закритого приміщення для тимчасового перебування людей, у якій може бути розміщене торговельне обладнання, низькотемпературний прилавок, лоток, емність, торговельний автомат, інші пристрої для сезонної роздрібною торгівлі та іншої підприємницької діяльності» [15].

1. Відповідно до пп. 7.6 п. 7 ДСТУ 4303:2004 «Торговельно-технологічний процес та його складники», торговельний автомат – це технічний засіб, який автоматично відпускає товари покупцеві після одержання від нього платіжних засобів [7]. Отже, постає риторичне питання: торговельний автомат – це пункт продажу товарів, об'єкт торгівлі чи технічний засіб, поряд із холодильним і технологічним устаткуванням?

На думку І.А. Черниш, адміністративно-правове регулювання здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів, зокрема, засобами контролю за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяння діяльності громадських організацій споживачів [16, с. 91].

Оскільки на сьогодні відсутня чітка правова регламентація здійснення торгівлі через торговельні автомати, виникає низка проблем, адже підприємцям, чия підприємницька діяльність пов'язана з торговельними автоматами, доводиться керуватися загальними правилами, хоча вони не в повній мірі відповідають реаліям.

Сучасна легалізація торговельної діяльності із застосуванням торговельних автоматів передбачає кілька етапів. По-перше, для початку здійснення торгівлі через торговельні автомати слід вирішити питання про статус площі, на якій розташовуватиметься автомат (орендована або власна) та оформити пакет дозвільних документів. Якщо торговельний автомат планується розмістити в тимчасовій споруді, необхідно керуватися Порядком розміщення тимчасових споруд для здійснення підприємницької діяльності [15].

Після легалізації місця розташування торговельного автомата наступним етапом є отримання торгового патенту в разі потреби відповідно до норм ст. 267 Податкового кодексу України (далі – ПК України) [17]. Згідно з пп. «а» пп. 267.1.1 ПК України, торговий патент потрібен суб'єкту господарювання, що здійснює торговельну діяльність у пунктах продажу товарів. А торговельний автомат, який, наприклад, розміщено в торговельному центрі, але не в магазині суб'єкта господарської діяльності, на нашу думку, підпадає під визначення пункту продажу товарів, надане в пп. 14.1.211 ПК України. Згідно з пп. 14.1.250 ПК України, торговий патент – це державне свідоцтво з обмеженим строком дії на здійснення певного виду підприємницької діяльності (у цьому разі – роздрібною торгівлю через торговельний автомат), користування яким передбачає своєчасне внесення до бюджету збору за здійснення деяких видів підприємницької діяльності. Для здійснення деяких видів господарської діяльності отримання торгового патенту не потрібне. Платники єдиного податку також звільняються від сплати вартості торгового патенту і його не придбавають згідно з пп. 511.297.1 ПК України.

Оскільки торговельний автомат приймає від покупців оплату за товар одночасно з видачею такого товару, він провадить розрахункову операцію, визначену в ст. 2 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» (далі – Закон) [8]. Сам торговельний автомат згідно зі ст. 2 Закону є реєстратором розрахункових операцій (далі – РРО). Щоб торговельний автомат міг виконувати функції РРО, у ньому повинні бути реалізовані фіскальні функції згідно зі ст. 2 Закону, тобто одноразове занесення, довгострокове зберігання у фіскальній пам'яті, багатократне прочитання та неможливість зміни підсумкової інформації про обсяг розрахункових операцій, виконаних у готівковій та/або безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо). Фіскальні функції не передбачають видачу покупцеві чека або іншого розрахункового документа. Однак таку вимогу встановлено окремо п. 2 ст. 3 Закону. Згідно зі ст. 12 Закону, на території України дозволяється реалізовувати і застосовувати тільки ті РРО вітчизняного та іноземного виробництва, що включені до Державного реєстру РРО, конструкція і програмне забезпечення яких відповідає конструкторсько-технологічній і програмній документації виробника. Нині чинним є реєстр, у підрозділі 8 «Автомати з продажу товарів (послуг)» якого названо всього три моделі автоматів із продажу товарів (послуг), тобто інші пристрої фіскалізації торговельних автоматів, на жаль, зареєструвати поки що неможливо, що викликає певні проблеми в діяльності суб'єктів господарювання, які працюють на загальній системі оподаткування.

При дослідженні специфіки здійснення торгівлі із застосуванням торговельних автоматів заслуговує на увагу питання захисту прав споживачі, адже, якщо торговельний автомат – це точка роздрібною торгівлі, то суб'єкт підприємницької діяльності, який веде торгівлю з його допомогою, повинен дотримуватися вимог споживчого законодавства. Згідно зі стат-

тями 4, 6 і 14 Закону України «Про захист прав споживачів», споживач має право отримувати якісні та безпечні товари і послуги, а також відповідне торговельне обслуговування [18]. Згідно зі ст. 15 цього ж документа торговельний автомат повинен надавати покупцеві необхідну доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також виробника (виконавця, продавця). Обов'язково повинні бути зазначені ціни на товари і послуги, які продаються через торговельний автомат.

На особливу увагу заслуговує питання забезпечення якості харчової продукції, що реалізується через торговельний автомат. Така торгівля повинна відповідати і українському законодавству щодо якості харчових продуктів, і міжнародно-правовим актам у контексті адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу, зокрема Постанові (ЄС) № 852/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р. щодо гігієни харчової продукції: «приміщення та торгові автомати повинні, там де це можливо, бути встановлені, розроблені, сконструйовані та підтримуватись у чистоті та робочому стані з метою уникнення ризику зараження, особливо з боку тварин і шкідників» [19].

Безумовно, торгівля через торговельні автомати має особливості щодо податкового обліку. Згідно з п. 137.6 ПК України, датою отримання доходу вважається дата вилучення з торговельного автомата грошової виручки (дата інкасації). Якщо розрахунок за товар здійснюється за допомогою банківських карток, то дохід визнається відповідно до п. 137.7 ПК України – за датою оформлення розрахункового документа, згідно з яким списуються кошти з платіжної картки за проданий товар. У разі якщо торгівля товарами або послугами через торговельний автомат здійснюється з використанням жетонів, карток чи інших замінників грошового знака, вираженого в грошовій одиниці України, датою отримання доходу вважається дата продажу таких жетонів, карток чи інших замінників грошового знака.

Висновки

На сьогодні торгівля через автомати – це не просто вид використання торговельного обладнання, а скоріше, відносно новий напрям торговельної (дрібнороздрібної) діяльності, який розвивається надзвичайно швидкими темпами не тільки в нашій країні, а й досить активно в багатьох країнах світу. Існують також організації, що підтримують розвиток автоматизованої торгівлі. Так, у Росії у 2005 р. була створена Національна асоціація автоматизованої торгівлі (НААТ), мета якої – захист інтересів своїх членів і створення сприятливої економічної та правової ситуації для розвитку ринку автоматизованої торгівлі в РФ.

На нашу думку, торговельна діяльність через торговельні автомати потребує більш детальної адміністративно-правової регламентації, зокрема необхідна чітка легальна дефініція «торговельний автомат» та її узгодження в усіх нормативно-правових актах.

Ураховуючи вищевикладене, пропонуємо таке визначення в Проекті Закону України «Про внутрішню торгівлю»: торговельний автомат – це напівстаціонарний позамагазинний об'єкт дрібнороздрібної торгівлі, який без участі обслуговуючого персоналу, автоматично, здійснює продаж товарів і надання послуг споживачам після одержання від них платіжних засобів).

Оскільки торговельний автомат відповідно до законодавства є РРО, для підприємств на загальній системі оподаткування досить проблематично здійснювати вендингову торгівлю споживчими товарами за відсутності закріпленого у законодавстві повного переліку моделей торговельних автоматів або пристроїв для їх фіскалізації як РРО. Отже, вважаємо за доцільне закріпити законодавчо, що при здійсненні дрібнороздрібної торговельної діяльності через торговельний автомат споживчими товарами суб'єкти господарювання мають право не застосовувати РРО (крім випадків, передбачених відповідним законодавством).

Література

1. Большой англо-русский словарь : в 2-х т. / авт. Н.Н. Амосова, Ю.Д. Апресян, И.Р. Гальперин и др. ; под общ. рук. И.Р. Гальперина и Э.М. Медниковой. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Рус. яз., 1988. – Т. 2. – С. 768.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. (редакція від 11 жовтня 2013 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>
3. *Ващенко С.В.* Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі торговельної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / С.В. Ващенко ; Ун-т внутр. справ. – Харків, 1999. – 15 с.
4. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19 грудня 1995 р. (редакція від 29 вересня 2013 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Лист МЗЕЗторг України «Роздрібна, оптова торгівля. Основні поняття. Терміни і визначення» від 17 березня 98 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>
6. Наказ Держкомстату України «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства» від 24 жовтня 2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>
7. ДСТУ 4303:2004 Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять. Національні стандарти України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.profiwins.com.ua
8. Приказ Минторга РСФСР «Правила работы мелкорозничной сети» от 12 сентября 1973 г. // Основних правила торгівлі. – М. : Экономика, 1984. – С. 108-112.
9. *Зверева О.В.* Права регламентація торговельної діяльності. Навчальний посібник / О.В. Зверева. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 144 с.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів» 15 червня 2006 р. (редакція від 18 квітня 13 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
11. Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 6 липня 1995 р. (редакція від 11 серпня 2013 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
12. Наказ Держкомстату України «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства» від 24 жовтня 2005 р. (редакція від 24 жовтня 2005 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. Наказ МЗЕЗторгу України «Про затвердження Правил роботи дрібнороздрібною торговельною мережею» від 8 липня 1996 р. (редакція від 3 лютого 2009 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
14. *Дроздова О.Г.* Актуальні питання у сфері класифікації торгівлі : обліковий аспект / О.Г. Дроздова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – № 3 (24). – С. 161-171.
15. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства України «Про затвердження Порядку розміщення тимчасових споруд для здійснення підприємницької діяльності» від 21 жовтня 2011 р. (редакція від 21 жовтня 2011 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
16. *Черниш І.А.* Межі адміністративно-правового регулювання торговельної діяльності / І.А. Черниш // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Науковий потенціал сучасної юриспруденції». Тернопіль, 2009. – Ч. III. – С. 90-93.
17. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. (редакція від 1 квітня 2013 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>
18. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. (редакція від 2 грудня 12 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
19. Постанова (ЄС) № 852/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р. щодо гігієни харчової продукції // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.vet.gov.ua